

Rammeverk for Riksantikvarens håndverksstrategi

1. februar 2024

Innhold

1. Innledning	2
2. Bakgrunn	3
3. Relevante føringer for strategiarbeidet.....	4
4. Begrepsbruk	6
5. Ønskete effekter	7
6. Temaer for håndverksstrategien.....	8
1. Håndverkerkompetanse og -kapasitet	8
2. Forutsigbarhet for håndverksbedriftene	9
3. Forskning og erfaringsbasert kunnskapsutvikling.....	10
7. Avgrensning og oppfølging	12
8. Målgruppe og medvirkning.....	13
9. Organisering.....	13
10. Fremdriftsplan	14

1. Innledning

Uten håndverkerne stanser istandsettingsprosjektene. En samlet kulturmiljøforvaltning melder om behov for økt tilgang på håndverkere med kompetanse og kapasitet til å arbeide med kulturmiljø. Det overordnede målet for håndverksstrategien er at eiere og forvaltere av fredete og verneverdige bygninger, anlegg og fartøy skal ha tilgang til relevant og nødvendig håndverkkompetanse.

Riksantikvarens håndverksstrategi skal bidra til økt kompetanse og kapasitet innenfor håndverk nødvendig for å ivareta kulturmiljø, gi håndverkere med relevant kompetanse bedre tilgang til oppdrag i kulturmiljøfeltet, og bidra til nødvendig kunnskapsutvikling.

Håndverksutvikling er et sektorovergripende tema. Mange sektorer har interesser, ønsker og behov for utviklingen av håndverksfagene. For å finne felles satsningsområder, mål og tiltak er vi avhengig av et godt samarbeid mellom de som setter rammebetingelsene for utdanning og opplæringstiltak og de som har ønsker om kompetansebygging.

Rammeverket for «Riksantikvarens håndverkstrategi» beskriver prosessen og hvilke tema og problemstillinger strategien skal handle om.

Behovene til Riksantikvaren, regional kulturmiljøforvaltning med fylkeskommunene og Sametinget, og andre aktører innenfor kulturmiljøforvaltning er utgangspunktet for denne håndverksstrategien. Innspill fra håndverkere, bransjeorganisasjoner og utdanningssektoren er premissgivende for av strategien. Nøkkelord er dialog og samarbeid på tvers av sektorer.

Rammeverket er utarbeidet på bakgrunn av tilgjengelig kunnskapsgrunnlag og en spørreundersøkelse for kulturmiljøforvaltningen om behovene for strategisk innsats innenfor håndverksutvikling som ble gjennomført høsten 2023. Et utkast til rammeverk ble sendt på høring vinter 2023, og rammeverket er justert som følge av innspillene.

Rammeverket er vedtatt av prosjektets styringsgruppe 26. januar 2024 og skal legges til grunn for strategiprosessen som gjennomføres i 2024. Strategiarbeidet planlegges ferdigstilt i 2024.

Turid Kolstadløyen
Avdelingsdirektør
Kulturminneavdelingen

Jorid Martinsen
Prosjektleder håndverksstrategi
Seksjon for rådgivning og tilskudd

2. Bakgrunn

Tilgang på riktig håndverkerkompetanse og gode utdanningsmuligheter innenfor håndverksfag har direkte konsekvenser for ivaretagelse av kulturmiljø. Tradisjonell håndverkskompetanse har også en egenverdi som immateriell kulturarv verdt å verne og videreføre.

Riksantikvaren ønsker å bidra til at eiere og forvaltere har god tilgang på relevant og nødvendig kompetanse for å ta vare på fredete og verneverdige bygninger, anlegg og fartøy. Mangel på håndverkere gir utfordringer, og uten håndverkeren stanser istandsettingsprosjektene.

De siste 10-15 årene er det opprettet flere utdanningstilbud og opplæringsarenaer for tradisjonelt håndverk og istandsetting. I den senere tiden har særlig bygningsvern- og fartøyvernsentrene gjort seg gjeldende som læringsarenaer, sammen med enkelte museer. Det er også etablert en rekke kurs og opplæringsprosjekter i regi av frivillige organisasjoner, foreninger og ideelle stiftelser. Dette er gode tiltak, men ikke tilstrekkelig for å dekke behovet på lang sikt.

Vi ser også et høyere antall klimarelaterte skader på kulturmiljø. Dette øker behovet for istandsettingskompetanse, og stiller krav til faglig utvikling for å forstå det nye skadebildet og konsekvensene av klimaendringene. Videre må vi tilpasse og justere prinsipper og praksis innenfor istandsetting og restaurering i tråd med ny kunnskap.

Markedet for antikvarisk istandsetting av fredete og verneverdige bygninger ble i 2022 beregnet til å være 1000 millioner kroner årlig. Det er allerede krevende å få tak i håndverkere til å dekke markedets behov. Oppdragsmengden og behovet for håndverkere kommer til å øke ytterligere når Barne- og familiedepartementets kirkebevaringsfond trer i kraft. Det er signalisert at det vil tildeles inntil 500 millioner kroner årlig fra dette fondet til istandsetting av kirker.

Rapporten *Kirkenes særskilte verdier*, som ble utarbeidet av Kirkelig arbeidsgiverorganisasjon, Norsk håndverksinstitutt og Riksantikvaren i 2022, konkluderer med at behovet for flere utøvere innen de verneverdige tradisjonshåndverksfagene er stort.

Riksantikvaren ser på det kommende kirkebevaringsfondet som en gledelig styrking av kirkene og av håndverksfeltet, men også som en utfordring for eiere og forvaltere, da det ikke finnes tilstrekkelig håndverkskompetanse til å dekke behovet per i dag. Behovet for håndverkere til å jobbe med kirkene er akutt når det gjelder noen kirketyper og fagområder. For andre kirketyper er situasjonen bedre. Kirkebevaringsfondet fører samtidig til at behovet for istandsetting - både antikvariske arbeider og mer generelle istandsettingsarbeider - vil stige. Oppdragsmengden for håndverkere vil være høy og stabil i en lang tid fremover. Denne økingen i markedet utløser en mulighet for styrket interesse for og rekruttering til håndverksyrkene.

Byggenæringen er i tillegg i en endringstid, og det er høyere forventninger til ombruk av eksisterende bygninger. I et klima- og ombruksperspektiv er kunnskap om restaurering og bruk av tradisjonelle metoder og materialer nødvendig for å velge riktige og bærekraftige istandsetningsløsninger for eldre bygninger, uavhengig av vernegrad.

Med bakgrunn i disse utfordringene og mulighetene ser Riksantikvaren et behov for en strategisk innsats for å bidra til utvikling av kapasitet og kompetanse innenfor håndverksfag og antikvarisk istandsetting.

Det er nødvendig med tiltak som kan sette flere håndverkere i stand til å jobbe med kulturmiljø både på kort og lang sikt. Behovet er stort over hele landet, men det er også geografisk variasjon på hvor kritisk håndverker mangelen er.

Riksantikvarens håndverksstrategi skal ha et langsiktig perspektiv. Vi vurderer en varighet fram til 2035 i første omgang. Strategien vil følges opp med en handlingsplan for kulturmiljøsektoren som også kan brukes som grunnlag for aktører som jobber med utdanning og opplæring av håndverkere. Det er også aktuelt med anbefalinger til andre sektorer.

3. Relevante føringer for strategiarbeidet

Behovet for en håndverksstrategi er forankret i Meld.St 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*. I meldingen foreslås det å videreføre og utvikle etter- og videreutdanningstilbudet for håndverkere innen restaurering og istandsetting av bygninger og fartøy. Målet er å bidra til styrket kompetanse og kapasitet innenfor håndverk, og øke kunnskapen om istandsetting og ombruk av eldre bygninger, anlegg og fartøy.

Strategien skal omfatte allmenn og spesialisert håndverkskompetanse nødvendig for å ivareta kulturmiljø. Det omfatter eksteriør, interiør, inventar og grøntanlegg.

Norge har ratifisert en rekke internasjonale konvensjoner som er normgivende for arbeidet på kulturfeltet og for arbeidet med håndverksstrategien. I denne sammenhengen kan UNESCOs konvensjon om vern av verdens kultur- og naturarv av 1972 (Verdensarvkonvensjonen) nevnes. Verdensarven i Norge skal være fyrstårn for beste praksis i forvaltningen av natur- og kulturarv, og det stiller svært høye krav til kompetanse og kunnskap om istandsetting, restaurering og håndverk.

I tillegg legger UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven av 2003 føringer for arbeidet. Tradisjonshåndverk er et av fem domeneområder i denne konvensjonen. Da Norge ratifiserte 2003-konvensjon, understreket Stortinget at urfolks og nasjonale minoriteters kulturarv skulle prioriteres i implementeringen.

Sametingsmelding om samisk kulturminnevern ble vedtatt av Sametinget 11. mars 2021. I denne meldingen peker Sametinget på at mangel på håndverkere er en stor risiko for ivaretagelse av samiske bygninger.

Meld. St. 12 (2020–2021) *Nasjonale minoriteter i Norge – En helhetlig politikk* omhandler også i noen grad tradisjonelt håndverk.

I Meld. St. 23 (2020-2021) *Musea i samfunnet – Tillit, ting, tid* sier regjeringen av behovet for håndverkskompetanse i museumssektoren er økende.

Håndverksstrategien skal også bidra til måloppnåelse for de kommende bevaringsstrategiene som er under utarbeidelse i Klima- og miljødepartementet og Barne- og familiedepartementet på hhv. kulturmiljøfeltet generelt og på kirkefeltet. Strategien skal følge Klima- og miljødepartementets kunnskapsstrategi (2021-2024).

Oppfølging av FNs bærekraftsmål ligger til grunn for håndverksstrategien. Det er stort potensial for reduksjon av klimagassutslipp, energibruk og avfall gjennom å istandsette og oppgradere eksisterende bygninger i stedet for å rive og bygge nytt.

Det finnes en rekke felles europeiske mål for å senke klimagassutslippene, hvor ivaretagelse av kulturarv anerkjennes som en del av løsningen. Strategiarbeidet skal følge opp anbefalingene i EU-rapporten *Strengthening cultural heritage resilience for climate change - Where the European Green Deal meets cultural heritage* (2022).

Det kommende kirkefondet og kompetansebehovet denne satsingen fører med seg er av særlig betydning i utformingen av håndverksstrategien. Strategien vil følge opp behovene som er skissert i rapporten *Kirkenes særskilte verdier* (2022).

Utdanningsdirektoratet har overordnet ansvar for videregående opplæring. Det er særlig utdanningstilbudene innen utdanningsprogrammene *Bygg- og anleggsteknikk* og *Håndverk, design og produktutvikling* som omfattes av strategiarbeidet, men også andre utdanningstilbud kan være av betydning.

Utdanningstilbud ved fagskoler, høyskoler og universitet er også relevant. Det samme er voksenopplæringen. Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse har et samlet, nasjonalt ansvar for forvaltningsoppgaver innen høyere utdanning, høyere yrkesfaglig utdanning. Ansvar for voksenopplæringstilbudet er fordelt mellom de to direktoratene på utdanningsfeltet.

Det er fylkeskommunene som beslutter dimensjonering av fag- og yrkesopplæringen. Tett samarbeid med fylkeskommuner vil være en forutsetning hvis handlingsplanen skal inneholde anbefalinger rettet direkte mot utformingen av opplæringstilbud på dette nivået. Det pågår flere prosesser knyttet til å videreutvikle utdanningstilbudene, blant annet gjennom oppfølging av Meld. St. 21 (2020–2021) *Fullføringsreformen – med åpne dører til verden og fremtiden* og Kunnskapsdepartementets arbeid med en stortingsmelding om høyere yrkesfaglig utdanning.

Pågående prosesser i byggenæringen angående utvikling av bransjeprogram kan bli relevant i strategiens handlingsplan.

4. Begrepsbruk

Kulturmiljø er alle sporene etter menneskelig aktivitet som omgir oss. Dette kan være alt fra kirker til melkeramper, fra steinalderbosetninger til fangeleirer fra andre verdenskrig.

Vi bruker begrepene **fredete og verneverdige bygninger og anlegg og fartøy** som en avgrensning av strategiens virkeområde. Håndverk som er relevant og nødvendig for å ivareta disse kulturminne- og kulturmiljøkategoriene, omfattes av strategien. Det gjelder både eksteriør, interiør, inventar og grøntanlegg.

En **fredning** er den sterkeste beskyttelsen av kulturmiljø, og gjøres etter kulturminneloven eller svalbardmiljøloven. Begrepet **verneverdig** brukes om kulturmiljø som er identifisert som verdifullt og har gått gjennom en kulturhistorisk vurdering. Mange verneverdige bygninger og anlegg er regulert til bevaring, enten gjennom hensynssone bevaring etter plan- og bygningsloven av 2008 eller som spesialområde bevaring etter den tidligere plan- og bygningsloven.

Når vi snakker om de **allmenne håndverksfagene**, mener vi fag innenfor bygg- og anlegg i utdanningssektoren.

I dette dokumentet bruker vi begrepet **tradisjonshåndverk**. Begrepet er i allmenn bruk hos kultur- og utdanningssektoren, samt i UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.

Begrepene tradisjonshåndverk og tradisjonelt håndverk beskriver ifølge Store norske leksikon en praksis der håndverkeren fremstiller tradisjonelle produkter, hovedsakelig med egne hender og med teknikker, verktøy og materialer som er forankret i en tradisjon.

Håndverkere som jobber innenfor bygnings- og fartøyvern omtales også stadig oftere som tradisjonshåndverkere. Bakgrunnen for dette er at en tradisjonshåndverkers kunnskap relatert til materialer, teknikker og verktøy er avgjørende for å forstå håndverket i objektet og dermed også hvordan restaureringen best kan utføres. Begrepet tradisjonshåndverk brukes hovedsakelig om tre ulike områder:

- Begrepet brukes om tradisjonshåndverk som kan relateres til eksisterende håndverksfag, men som ikke er en del av fagplanen. For eksempel er lafting ikke en del av tømmerfaget i Norge, men mange tømmerere velger likevel å tilegne seg denne kunnskapen under eller etter utdanningen som tømmer.
- Begrepet brukes også for å beskrive de 40 fagene som Kunnskapsdepartementet mener har et spesielt behov for vern. Disse fagene kalles *verneverdige tradisjonshåndverksfag*. Eksempler på slike fag er møbeltapetsererfaget og trebåtbyggerfaget.
- Begrepet kan brukes om håndverkstradisjoner som ikke er, eller kan relateres, til et lærefag, men som likevel faller inn under definisjonen av tradisjonshåndverk. Det kan for eksempel være tjærebrenning.

Når vi bruker **håndverk** mener vi både bygg- og anleggsgagnene og tradisjonelt håndverk. Begrepet **håndverksutvikling** bruker vi som en samlebetegnelse for kunnskaps- og kompetanseutvikling innenfor utdanning-, næring- og kultur- og kulturmiljøsektor.

5. Ønskete effekter

For Riksantikvaren er det viktigste resultatet av strategien at eiere og forvaltere av fredete og verneverdige bygninger, anlegg og fartøy får tilstrekkelig og stabil tilgang på håndverkere med relevant kompetanse i et langtidsperspektiv. Vi ser også at tilgang på og behov for håndverkere med riktig kompetanse varierer i ulike deler av landet. Det er en ønsket effekt av strategien at eiere og forvaltere i hele landet har tilgang på relevant kompetanse.

Riksantikvaren ønsker at arbeidet resulterer i et økt antall håndverkere med grunnleggende forståelse og kompetanse innenfor tradisjonelle teknikker, metoder og materialbruk, og god kjennskap til verneverdiene knyttet til kulturmiljø. Vi ønsker også at disse håndverkerne anvender sin kompetanse i arbeid med fredete eller verneverdige bygninger, anlegg og fartøy.

Riksantikvaren ønsker at strategien skal bidra til langsiktige og varige løsninger for opplæring og kompetansebygging innenfor håndverk nødvendig for å ta vare på kulturmiljø. Det er også et ønske at strategien skal bidra til styrket samarbeid med bransjeorganisasjoner, opplærings- og utdanningssektoren, og at samarbeidet blir varig og systematisk. Samtidig er behovet for håndverkere i mange tilfeller akutt, og forslag til hva som kan gjøres på kort sikt vil også være en del av strategien.

Riksantikvaren ønsker at strategien skal synliggjøre behov for nødvendig forskning og kunnskapsutvikling innenfor håndverksfagene. Dette kan handle om teknikk, metode og praksiser innenfor relevante håndverk, om materialbruk og materialkvaliteter, og behov som oppstår i et endret klima.

6. Temaer for håndverksstrategien

Basert på den innledende spørreundersøkelsen, tilbakemeldinger fra regionalforvaltningen og generell kjennskap til kulturmiljøfeltet foreslår Riksantikvaren at strategien tar utgangspunkt i tre hovedtema:

- 1. Håndverkerkompetanse og -kapasitet**
- 2. Forutsigbarhet for håndverksbedriftene**
- 3. Forskning og erfaringsbasert kunnskapsutvikling**

Temaene dekker ikke alle utfordringer og behov innenfor vern og videreføring av tradisjonelle håndverksfag eller håndverksutvikling. Temaene angir områder hvor vi mener Riksantikvaren kan bidra til å styrke relevant håndverkskompetanse og -kapasitet knyttet til ivaretagelse av fredete og verneverdige bygninger, anlegg og fartøy.

Problemstillingene under hvert tema oppsummerer sentrale spørsmål som det skal arbeides videre med i strategiarbeidet. Dette er ikke en utfyllende liste med alle relevante problemstillinger, men en sammenfatning av de mest vesentlige spørsmålene.

1. Håndverkerkompetanse og -kapasitet

En samlet kulturmiljøforvaltning melder om store behov for økt tilgang på kompetent arbeidskraft. Behovet varierer fra fylke til fylke. I Nord-Norge oppfatter Riksantikvaren at situasjonen er vanskelig innenfor alle håndverk knyttet til kulturmiljøfeltet.

Det er generelt størst mangel på murere, malere og blikkenslagere med kompetanse på tradisjonelt håndverk. I de allmenne byggfagene utgjør tradisjonell kunnskap en for liten del av det moderne utdanningsløpet. I disse fagene er det behov for et langt større antall håndverkere med kompetanse til å arbeide med kulturmiljø, og det er her det store volumet mangler.

I de verneverdige tradisjonshåndverksfagene, hvor det er langt færre utøvere, er situasjonen kritisk for flere fag. Det er gjerne snakk om håndverkere med sårbar spesialistkompetanse. Oppdragsmengdene innenfor disse feltene er ikke like stor eller stabil, men kompetansen er likefullt nødvendig for å ivareta materiell kulturarv.

I strategiarbeidet må behovet for allmenn håndverkskompetanse og spesialistkompetanse i noen grad differensieres. Tiltakene må tilpasses hvilken type spesialisering som kreves for å lære seg faget, markedets ulike behov og størrelse.

Innsats for å styrke rekruttering inn i tradisjonshåndverksutdanning og -bransje er viktig. Det er nødvendig med tiltak som raskt gjør flere håndverkere i stand til å arbeide med kulturmiljø, men det er også nødvendig med langsiktige tiltak som sikrer en stabil rekruttering til fagene. Det er viktig at bransjene stimuleres til å investere i opplæringstiltak og kompetanseløft rettet mot istandsetting/kulturmiljømarkedet.

Ulike sektorer har ansvar for utdanningsløp og utviklingen av håndverkskunnskap i byggenæringen og kulturmiljøforvaltningen. Det er behov for bedre dialog og samordning av virkemidler på tvers av disse sektorene.

Det er også viktig å ivareta den nordiske, internasjonale og grenseoverskridende kompetansen, som blant annet er typisk for håndverksutøvelsen i Sápmi.

Fylkeskommunene har ansvar for de yrkesfaglige utdanningene i videregående skole og i fagskolene. Andre etter- og videreutdanningstilbud driftes av ulike aktører, blant annet bygningsvern- og fartøyvernsentre, bransje, museer, fagskole, universitet og høyskoler, og da ofte i samarbeid mellom flere av disse. Disse tilbudene er spesielt relevante for etablerte håndverkere.

I tillegg har flere av de samme aktørene og de frivillige organisasjonene relevante kurs. De frivillige kulturvernorganisasjonene sitter ofte på mye erfaring fra håndverksopplæring

Strategiarbeidet skal bygge på relevante kartlegginger og eksisterende kunnskap om kompetansebehov, utdanningsløp og opplæringstiltak. Der denne oversikten mangler kan det bli aktuelt med supplerende kartlegginger.

Sentrale problemstillinger:

- **Hvilken håndverkskompetanse er det behov for på kort og lang sikt?**
- **Hvilke opplærings- og utdanningstilbud er det behov for i dag og fremtiden?**
- **Hvordan kan ulike sektors virkemidler samordnes for å sikre varige løsninger som dekker kulturmiljøfeltets behov?**

2. Forutsigbarhet for håndverksbedriftene

Uten en trygg og stabil ordretting over tid, er det vanskelig for bedrifter å investere i kompetanseløft for ansatte eller for enkeltpersonsforetak å satse på tradisjonshåndverk. Riksantikvaren har fått tilbakemelding om at håndverksbedriftene trenger mer forutsigbarhet i tilgangen til oppdrag innenfor kulturmiljøvernet.

Det er viktig at markedets størrelse og etterspørsel etter kompetente fagfolk blir formidlet til bransjene det gjelder. Det kan se ut til at dagens marked ikke fungerer best mulig med hensyn på å koble relevante bedrifter og bransjer opp mot markedet som etterspør tjenester.

Kompetansekravene kulturmiljøforvaltningen setter kan være krevende å forstå og tolke. Dette kan være en hindring for enkelte håndverkere som har interesse for tradisjonshåndverk, men som opplever at kompetansekravene er så strenge at det ikke er mulig å ta steget inn i denne delen av bransjen. Kompetansekravene skal være virkemidler

for å sikre at kravene som stilles harmonerer med den kompetansen det er behov for i de aktuelle prosjektene.

For mindre håndverksbedrifter med spesialistkunnskap oppleves det utfordrende å vinne gjennom i anbudsrunder. Det bør bli enklere for mindre bedrifter å kunne ta del i konkurranser og offentlige anskaffelser.

Det er også en utfordring at eiere og forvaltere ikke vet hvordan de får tak i riktig håndverker eller har oversikt over hvilken kompetanse som trengs for gjennomføring av oppdragene. Håndverkerne finner heller ikke alltid fram til de relevante oppdragene. Det finnes flere bygnings- og fartøyvernssentre, fylkeskommuner og andre rådgivningstjenester som fungerer som mellomledd, men tilbudet er ikke likt over hele landet.

Det er i dag lite systematisk dialog mellom kulturmiljøforvaltningen og relevante bransjeorganisasjoner. Dette kan være en utfordring med tanke på å synliggjøre behov for kompetanseutvikling.

Sentrale problemstillinger:

- **Hvordan bidra til at relevant kompetanse benyttes i alle ledd av istandsettingsarbeidet?**
- **Hvordan bidra til at oppdrag på kulturmiljøfeltet er attraktivt for bedriftene?**
- **Hvordan stimulere til at mindre/lokale bedrifter kan delta i konkurranser om istandsettingsoppdrag?**

3. Forskning og erfaringsbasert kunnskapsutvikling

Dette temaet skal bidra til kunnskapsutviklingen håndverkerne trenger for å arbeide med kulturmiljø. Temaet overlapper med deler av Riksantikvarens klimastrategi og forsknings- og utviklingsarbeidet i kulturmiljøsektoren, men i håndverksstrategien spisses temaet inn mot håndverkerens kunnskapsbehov. Håndverksforskning og å gjøre nytte av erfaringsbasert kunnskap er en sentral del av dette tema.

Kunnskapsutvikling og forskning på tradisjonelle teknikker, metoder, materialer og materialbruk er viktig for å sørge for fagutvikling innenfor kulturmiljøsektoren.

Kunnskapen er vesentlig for bærekraftig og god istandsetting. Noe håndverkskunnskap og -kompetanse er overlevert i uavbrutt tradisjon, men mye er også lite kjent/nesten glemt og det finnes lite kjennskap til fagene/teknikkene i dag.

Materialkunnskap er av stor betydning for et godt bygnings- og fartøyvern og er ofte en integrert del håndverkerens kunnskap. Kunnskap om materialkvalitet er også immateriell kulturarv som handler om natur og naturbruk, og er verdt å ta vare på i seg selv. Det er

viktig å forske og bygge kunnskap om materialer og deres kvalitet og dele denne kunnskapen.

Mange museer forvalter kulturhistoriske bygninger og fartøy, fungerer som bygningshistoriske arkiv, og er i tillegg viktige arenaer for forskning og læring. Museene har ofte høy kompetanse på tradisjonshåndverk, bygningsvern og ivaretagelse av kulturarv, som med fordel kan utnyttes bedre og deles mer systematisk med andre interessenter.

Klimaendringene skaper økte og nye skader på kulturmiljø, og vi trenger å vite hvordan disse kan håndteres samtidig som kulturmiljøverdier blir godt ivaretatt. Endringene i klima kan kreve nye innfallsvinkler til hvordan vi arbeider med kulturmiljø.

Klimaendringene skaper også nye utfordringer hvor tradisjonell kunnskap ikke strekker til. Også tilgang til materialer kan endres som følge av klimaendringene. Det er også relevant å lære av historisk klimatilpasning, som for eksempel hvordan man tidligere tok hensyn til lokale klima- og værforhold når bygninger og anlegg ble planlagt og bygget.

Vi trenger mer kunnskap om hvordan tilpasning av metoder, teknikker og materialer kan gjøres så kulturmiljøenes verdier blir godt ivaretatt i et klima i endring.

Behovet for kunnskap om eldre bygningsteknologi og materialbruk øker når samfunnet og byggebransjen skal omstille seg fra prioritering av nybygg til økt tilpasning og ombruk av eksisterende bygninger. Istandsetting av eldre bygninger er et viktig tiltak for å redusere klimagassutslipp.

Det er nødvendig å utvikle kunnskap om hvordan istandsetting, rehabilitering og ombruk av bygninger og bygningsdeler kan bidra til å forlenge levetiden på bygninger, og redusere frekvensen på istandsettinger. I byggenæringen og hos materialprodusenter er det derfor behov for økt kunnskap om materialkvalitet, eldre byggeskikk og tradisjonelle håndverksmetoder i kombinasjon med ny teknologi og ny kunnskap.

Det er aktuelt å kartlegge kunnskapshullene på feltet, både for å forstå fortidas bruk av materialer og teknikker, og for å tilpasse oss til framtidens klimautfordringer. Behovene må identifiseres av håndverkere, kulturmiljøforvaltningen, museer, utdanningsinstitusjoner og forskningsmiljø.

Sentrale problemstillinger:

- **Hvordan dekke håndverkernes behov for kunnskapsutvikling nødvendig for å arbeide med freda og verneverdige bygninger, anlegg og fartøy?**
- **Hvordan kan kulturmiljøforvaltningen, utdanningssektoren, museumssektoren, frivillig sektor og byggenæringen i samarbeid stimulere til relevant forskning og kunnskapsutvikling?**

- **Hvordan bidra til forskning og kunnskapsutvikling om istandsetting og tilpasning av bygninger, anlegg og fartøy i et endret klima?**

7. Avgrensning og oppfølging

Håndverksstrategien kan foreslå endringer i virkemidler Riksantikvaren har ansvar for. I strategien er det også aktuelt å anbefale tiltak for andre sektorer og forvaltningsnivåer der dette kan bidra til å nå strategiens mål.

Riksantikvaren har ikke formelt ansvar for etablering av utdanningstilbud eller gjennomføring av utdanningstiltak. Vi har imidlertid et ansvar for å bidra til gode rammevilkår for vern av kulturmiljø, og skal bidra til at eiere og forvaltere av bygninger, anlegg og fartøy har tilgang på de ressurser som trengs for disse sikres et godt og langsiktig vern. Opplæring er en del av dette, og dermed blir det vesentlig å komme med forslag til utvikling av utdanningstilbud. Anbefalinger for utdanningssektoren må forankres hos relevante departement, direktorat og fylkeskommuner.

Strategien skal ikke ta for seg håndverkskunnskap som ikke kan knyttes direkte til Riksantikvarens ansvarsområder. Strategien vil dreie seg om håndverkskunnskap nødvendig for å ivareta kulturmiljø. Riksantikvaren har ikke ansvar for all tradisjonell håndverkskunnskap definert som immateriell kulturarv. Strategien vil likevel følge opp Norges ansvar for å verne og videreføre immateriell kulturarv i henhold til UNESCO-konvensjonen av 2003. Overordnet ansvar for immateriell kulturarv ligger hos Kulturdirektoratet.

Riksantikvaren er klar over at det er behov for kompetanse innenfor langt flere områder enn håndverksfagene for å sikre en god ivaretagelse av kulturmiljø. Dette gjelder rådgivende ingeniører, konsulenter m.fl. Dette ligger utenfor strategiens rammer. Det kan derimot bli aktuelt å peke på behov for innsats og tiltak for andre yrkesgrupper der sammenhengen mellom håndverksfag og aktuelle fagområder er vesentlig.

Eiernes bestillerkompetanse er i utgangspunktet ikke denne strategiens hovedtema. Mange påpeker imidlertid at denne er av kritisk betydning for å sikre at riktig kompetanse benyttes til det aktuelle istandsettingsarbeidet. Vi vil derfor ta med oss tematikken som et virkemiddel der det er relevant.

Strategien skal ha et langsiktig perspektiv. Strategiperioden foreslås i første omgang å være fram til 2035. Det utvikles en handlingsplan som rulleres jevnlig.

8. Målgruppe og medvirkning

Målgrupper

Hovedmålgruppen er kulturmiljøforvaltningen og Sametinget og deres innsats rettet mot håndverksutvikling. Statlig sektor med utdanningssektoren og kultursektoren er også en sentral målgruppe og samarbeidspart, sammen med fylkeskommunen som leverandør og forvalter av utdanningstilbud. I tillegg er håndverkere og byggenæringen, frivillig sektor og museumsbransjen viktige målgrupper og samarbeidsparter for det langsiktige arbeidet.

Bred prosess

For at strategien skal få en god forankring hos fylkeskommunene, Sametinget, statlige sektorer, byggenæringen, håndverksbedrifter, kunnskapsinstitusjoner, museer og andre er det viktig med en bred medvirkning. Riksantikvaren vil legge til rette for at ulike aktørene med eierskap til og interesser innen feltet deltar i utforming av strategien.

Håndverkernes perspektiv på hva som skal til for å lykkes med strategiarbeidet er vesentlig. Bransjeorganisasjonene og utdanningsinstitusjoner vil være viktige partnere i dette arbeidet.

På bakgrunn av rammeverkets tre hovedtema har det blitt satt ned tre referansegrupper, bestående av representanter for gruppene nevnt over. Referansegrupper skal drøfte problemstillinger, bidra med analyser og kunnskapsgrunnlag, og arbeide med strategiske mål og handlingsplaner for de aktuelle temaene. Det tilstrebes deling av informasjon på tvers av gruppene.

Fylkeskommunene og Sametinget er sentrale

Det er avgjørende at regional forvaltning blir involvert i arbeidet og kjenner seg igjen i problemstillingene. Vi vil bruke eksisterende arenaer som høstmøte, regionalledersamling og faglige forum for å orientere om og be om innspill til strategien. Fylkeskommunene og Sametinget deltar med fagressurser inn i de tematiske referansegruppene. Alle forslag til tiltak som handler om regionforvaltningen, blir diskutert med fylkeskommunene og Sametinget først.

9. Organisering

Strategiarbeidet er igangsatt av Riksantikvaren som er prosjekteier, og arbeidet har bredt og tverrsektorielt nedslagsfelt. Strategien med tilhørende handlingsplan planlegges lansert innen utgangen av 2024.

Styringsgruppen for strategiarbeidet ledes av Riksantikvaren, og består av representanter fra Kulturdirektoratet, Utdanningsdirektoratet, Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse, NHO Byggenæringen og Norsk håndverksinstitutt. Styringsgruppen skal

bidra til å gi strategiarbeidet faglig bredde, bred forankring og mulighet for iverksettelse av strategiske mål og handlingsplanspunkter.

Prosjekteier har ansvar for gjennomføring av prosjektarbeidet og prosjektets styringsdokumenter, samt ressursavsettelse til prosjektledelse og drift. Styringsgruppens leder er Turid Kolstadløkken, Riksantikvaren.

Prosjektleder har ansvar for å drive prosessen, utarbeide strategien og sørge for at kravene til medvirkning blir oppfylt. Prosjektleder er Jorid Martinsen, Riksantikvaren.

10. Fremdriftsplan

Høsten 2023 ble det gjennomført en spørreundersøkelse om behov for strategisk innsats i kulturmiljøforvaltningen og hos andre interessenter. Innspill herfra er lagt til grunn for rammeverkets temaer. Strategiens rammeverk ble fastsatt 26. januar av prosjektets styringsgruppe etter en åpen høring av utkast til rammeverk.

Referansegrupper bestående av blant annet fylkeskommuner og Sametinget, håndverksbedrifter og bransjeorganisasjoner, museer, bygnings- og fartøyvernssentre og andre relevante aktører skal bidra til utforming av strategien og tilhørende handlingsplan.

Utkast til håndverksstrategi planlegges sendt ut på høring i mai 2024. I perioden mai-juni 2024 vil vi invitere til høringsmøter og be om innspill på strategiforslaget.

Strategiforslaget oversendes fra prosjektets styringsgruppe til Riksantikvaren for beslutning høsten 2024. Det er en målsetting at Riksantikvarens håndverksstrategi blir vedtatt i løpet av 2024.